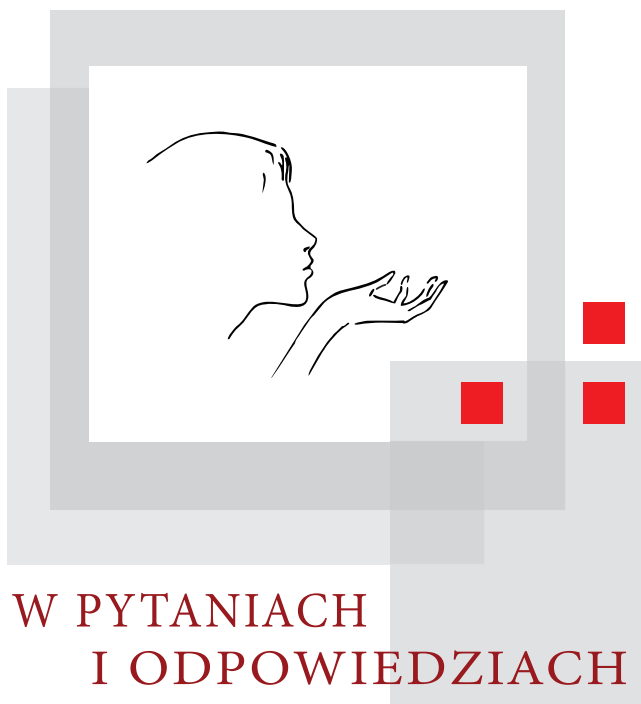

DWUJĘZYCZNOŚĆ W PRAKTYCE

Anna Martowicz

DWUJĘZYCZNOŚĆ

W PYTANIACH
I ODPOWIEDZIACH

APPLA

Association for the Promotion of Polish Language Abroad

O autorce

Anna Martowicz jest polonistką i doktorem językoznawstwa (Uniwersytet w Edynburgu), tłumaczką, autorką programów i materiałów do nauczania języka polskiego jako dziedzicznego. Prowadzi warsztaty i publikuje artykuły naukowe z zakresu językoznawstwa, dydaktyki języka polskiego jako dziedzicznego i badań nad dwujęzycznością. Bierze udział w polskich i międzynarodowych konferencjach językoznawczych. Jest członkiem kilku językoznawczych towarzystw naukowych i założycielką Stowarzyszenia Promocji Języka Polskiego za Granicą (APPLA).

Projekt okładki: Monika Sauda Walendziak

Edynburg, 2018

Wydanie trzecie, zmienione i poszerzone

Wszystkie prawa zastrzeżone

© 2018 Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP

**Ministerstwo
Spraw Zagranicznych**

Departament Współpracy z Polonią
i Polakami za Granicą

Spis treści

Wstęp	5
Dwujęzyczność.....	8
1. Co nazywamy dwujęzycznością (wielojęzycznością)?	8
2. Jakie korzyści płyną z dwujęzyczności?	9
3. Czy istnieją różne rodzaje dwujęzyczności?	10
4. Jakim językiem powinni posługiwać się rodzice w domu, rozmawiając z dzieckiem?	12
Język i dom	12
5. Czy dziecku nie byłoby łatwiej, gdybyśmy zwracali się do niego w języku kraju zamieszkania?	14
6. Co zrobić, kiedy drugi rodzic dziecka nie rozumie mojego języka i czuje się wykluczony z rozmowy?.....	16
7. Czy można nauczyć się języka drugiego rodzica wraz z dzieckiem?	18
8. Czy to prawda, że dzieci dwujęzyczne zaczynają mówić później niż dzieci jednojęzyczne?	19
Rozwój języka dzieci dwujęzycznych	19
9. Jak uczyć w domu języka dziedzicznego?.....	20
10. Kiedy i w jaki sposób wprowadzać język danego kraju, jeśli nie jest to język ojczysty żadnego z rodziców?.....	20
11. Moje dziecko mówi z akcentem. Co zrobić?.....	23
12. Czy nie jest już za późno na wprowadzenie języka polskiego?	24
13. Jak postępować w przypadku dzieci, u których zdiagnozowano problem w rozwoju mowy lub inny problem rozwojowy?	25
14. Jak zachęcać dziecko do pracy nad językiem polskim?.....	27

Jak wspierać dwujęzyczny rozwój dziecka.....	27
15. Jak wspierać dziecko, które przeprowadza się wraz z rodzicami za granicę?.....	28
16. Jak pomagać dziecku w pracy domowej?	28
17. Co robić, gdy dziecko miesza języki?.....	29
18. Co robić, gdy dziecko odmawia posługiwania się językiem domowym i zaczyna zwracać się do rodziców w języku danego kraju?.....	30
19. Kiedy zacząć uczyć dziecko czytania i pisanie w języku polskim?	32
20. Czy warto wysłać dziecko do polskiej szkoły sobotniej (uzupełniającej)?.....	33
21. W jakim języku zwracać się do dziecka w towarzystwie osób, które nie mówią po polsku?.....	34
Język polski poza domem	34
22. Co robić, kiedy dziecko prosi, by poza domem nie mówić do niego po polsku?.....	35
23. Czy języki mniejszościowe są chronione przepisami prawa?	36
Zakończenie.....	38
Dodatkowe informacje i bibliografia	40

Wstęp

Każdy język opanowany przez dziecko to skarb. Dziecko rodzica-emigranta ma znakomite warunki do tego, by poza językiem oficjalnym kraju, w którym mieszka, opanować również swój język dziedziczny, czyli język ojczysty rodzica lub rodziców¹.

Język dziedziczny to język, który dziecko przyswaja w domu, mieszkając w kraju, gdzie język ten jest językiem mniejszości (nie jest językiem oficjalnym).

Język polski jest językiem dziedzicznym dzieci urodzonych bądź wychowywanych od najmłodszych lat poza Polską.

¹ Rodzice oznaczają tutaj również innych prawnych opiekunów, którzy są z dzieckiem od jego narodzin/wczesnych lat życia i mają wpływ na jego rozwój językowy.

Język ojczysty jest dla każdego rodzica najbardziej naturalny – najłatwiej wyrazić w nim siebie i nawiązać z dzieckiem pełny kontakt emocjonalny, niezbędny do prawidłowego rozwoju psychicznego. Bardzo istotna dla kształtowania się tożsamości młodego człowieka i jego samoakceptacji jest również świadomość, że język i kultura rodziców są w rodzinie szanowane. Powodów, dla których warto dziecku podarować swój język ojczysty, istnieje znacznie więcej – przeczytacie o nich na kolejnych stronach tego poradnika.

Każda rodzina jest inna i wiele jest dróg do dwujęzyczności. Na każdej zdarzają się odcinki łatwiejsze i trudniejsze, jednak nie obawiamy się nadmiernie tych ostatnich – wychowanie z myślą o dwujęzyczności to bardzo dobry wybór. Nasze dzieci przez całe życie zbierać będą jego owoce.

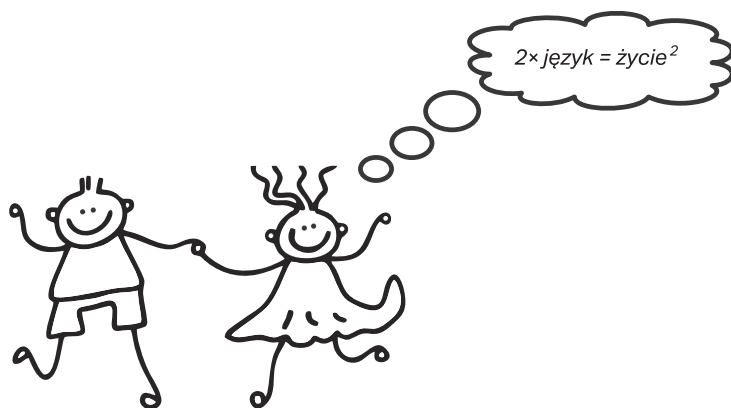
Niejednokrotnie miałam okazję rozmawiać z dorosłymi już osobami będącymi potomkami emigrantów (nie tylko polskich). Nie zdarzyło się, by ci, którzy nie mówią w języku swojego rodzica (rodziców), nie żałowali tego po latach. Przede wszystkim z powodów emocjonalnych i ze względu na pewien brak w kontaktach z rodzicem (rodzicami), dziadkami i dalszą rodziną.

W trakcie prowadzonych przeze mnie warsztatów dla rodziców nierzadko spotykam się z opiniami, że język kraju zamieszkania jest przecież ważniejszy i lepiej, by dzieci skupiły się właśnie na nim. Język kraju zamieszkania rzeczywiście jest bardzo istotny i należy dziecku umożliwić kontakt z nim – najlepiej jeszcze zanim rozpocznie naukę szkolną, ale nic nie zastąpi rodzicom naturalności komunikowania się z dzieckiem w języku ojczystym. Rodziców, którzy zrezygnowali z komunikacji w swoim języku (bez względu na to, czy był to język polski, czy inny) i są dumni, że dziecko szybko i sprawnie opanowało język kraju zamieszkania, pytam zawsze, czy jeszcze większym powodem do dumy nie byłoby dla nich, gdyby potrafiło tak pięknie mówić w dwóch językach...

W tym krótkim poradniku znajdziecie odpowiedzi na najbardziej nurtujące pytania dotyczące wielojęzyczności (choć w większości przypadków operować będziemy terminem „dwujęzyczność”, przedstawione tutaj informacje i porady odnoszą się również do sytuacji, gdy w domu używa się trzech języków). Tekst został przygotowany na podstawie aktualnej, głównie anglojęzycznej literatury z dziedziny dwujęzyczności i wzbogacony autentycznymi przykładami (imiona dzieci zostały zmienione). Na końcu publikacji zamieściliśmy ponadto spis polecanych przez nas źródeł dodatkowych informacji.

Poradnik ten oddaję w Wasze ręce z życzeniami wielu wzruszających chwil podczas przygody z dwujęzycznością.

Autorka

Dwujęzyczność

1

Co nazywamy dwujęzycznością (wielojęzycznością)?

Dwujęzyczność to zdolność rozumienia dwóch języków i posługiwania się nimi w mowie. Dwujęzyczność należy odróżnić od dwupiśmienności (zdolności posługiwania się dwoma językami w piśmie) i dwukulturowości (znajomości dwóch kultur i zdolności funkcjonowania w nich).

Osoba dwujęzyczna to nie dwie osoby jednojęzyczne w jednym ciele. Poziomy znajomości języków, którymi ktoś się posługuje, mogą się znacznie różnić. Dwujęzyczność idealna jest w zasadzie nieosiągalna – jeden język zwykle dominuje, odmienne są też zakresy słownictwa w poszczególnych językach.

2

Jakie korzyści płyną z dwujęzyczności?

Z bycia dwujęzycznym płynie wiele rozmaitych korzyści – zarówno dla samej osoby dwujęzycznej, jak i dla jej rodziny czy otoczenia. Najważniejsze korzyści to:

► Korzyści dla rozwoju emocjonalnego

Zachowanie języka i przyswojenie dziedzictwa kulturowego obojga rodziców odgrywają niezwykle istotną rolę w procesie kształtowania się tożsamości i poczucia przynależności młodego człowieka. Dorastanie w atmosferze poszanowania kultury i języka rodziców jest niezbędne do budowania poczucia pewności siebie.

► Utrzymanie więzi rodzinnych

Znajomość języka dziedziczonego pozwala dziecku utrzymać bliski kontakt z dziadkami, rodziną i przyjaciółmi w kraju.

► Korzyści dla rozwoju intelektualnego

Jak wskazują wyniki badań nad dwujęzycznością prowadzonych w wielu zakątkach świata, dwujęzyczne dzieci lepiej niż ich jednojęzyczni rówieśnicy radzą sobie z **planowaniem, myśleniem abstrakcyjnym i wychwytywaniem istotnych informacji**, są **bardziej kreatywne** oraz łatwiej uczą się kolejnych języków.

Duże znaczenie ma jednak poziom znajomości obu języków. **Pełne korzyści intelektualne wynikające z dwujęzyczności dziecko czerpie wtedy, gdy oboma znanymi sobie językami posługuje się na poziomie zbliżonym do jednojęzycznych rówieśników (tzw. dwujęzyczność zbalansowana).**

► Korzyści dla rozwoju społecznego i kulturowego

Dzieci posługujące się biegle dwoma językami łatwiej odnajdują się w rozmaitych sytuacjach społecznych i potrafią analizować rzeczywistość z różnych perspektyw kulturowych. **Są w stanie lepiej zrozumieć kultury krajów, których językami się posługują.** Postrzeganie świata przez osobę dwujęzyczną jest w naturalny sposób bogatsze.

► Korzyści ekonomiczne

Znajomość większej liczby języków często niesie ze sobą również korzyści zawodowe i finansowe – szerzej otwiera rynek pracy. Ponadto osoby dwujęzyczne, jak już wspomniano, łatwiej uczą się kolejnych języków, co daje im dodatkową przewagę nad osobami jednojęzycznymi.

► Korzyści zdrowotne

Wyniki badań przeprowadzonych w ostatnich kilku latach jednoznacznie wskazują, że mózgi osób wielojęzycznych wolniej się starzeją – później pojawiają się oznaki demencji i choroby Alzheimera.

3

Czy istnieją różne rodzaje dwujęzyczności?

Specjaliści zajmujący się dwujęzycznością dokonują zwykle podziału na **dwujęzyczność symultaniczną/równoczesną** (kiedy dziecko przyswaja dwa języki od urodzenia lub przed ukończeniem 3. roku życia) i **sukcesywną/sekwencyjną** (kiedy przyswajanie drugiego języka rozpoczyna się po 3. roku życia).

Rozwój języka u dziecka z dwujęzycznością symultaniczną przebiega bardzo podobnie jak rozwój języka u dziecka jednojęzycznego (ewentualne opóźnienia są niewielkie i mieszczą się w normach rozwojowych).

W przypadku dwujęzyczności sukcesywnej dziecko zaczyna przyswajać drugi język, gdy rozumie już swój pierwszy język i jest w stanie komunikować się za jego pomocą. Rozwój drugiego języka zaczyna się wtedy od „cichego okresu” (dziecko nie mówi w drugim języku), który może trwać od kilku tygodni do kilku miesięcy. Później następuje okres powtarzania zasłyszanych słów i fraz, a następnie – okres produkcji: dziecko samo układa frazy, zdania i wypowiedzi, których wcześniej nie słyszało.

Często rozróżnia się ponadto **dwujęzyczność czynną** (rozumienie i zdolność mówienia w dwóch językach) oraz **bierną** (zdolność rozumienia drugiego języka bez zdolności posługiwania się nim).

Język i dom

4

Jakim językiem powinni posługiwać się rodzice w domu, rozmawiając z dzieckiem?

Jeśli oboje rodzice są Polakami, najlepiej, by zwracali się do dziecka **w języku polskim**. Kiedy dziecko opanuje pewne pojęcia (np. nazwy zwierząt, kolory, liczby) w swoim pierwszym języku, bardzo łatwo dopasuje do nich etykiety (słowa) w języku dominującym kraju zamieszkania. Opanowanie gramatyki i słownictwa rodzimego języka pozwala dziecku również łatwiej rozemnić się w podobieństwach i różnicach między językiem domu a językiem dominującym danego kraju.

W przypadku par mieszanych wielu ekspertów zaleca zasadę „**jeden rodzic – jeden język**” (ang. OPOL, *one parent – one language*), zgodnie z którą każde z rodziców od początku zwraca się do dziecka, używając wyłącznie swojego rodzimego języka. Podejście to uchodzi

za najłatwiejsze i najbardziej naturalne. Przy wyborze strategii OPOL należy jednak dbać o konsekwencję – rodzic nie powinien mieszać języków, zwracając się do dziecka. Metoda ta nadaje się do stosowania zarówno w rodzinach, w których tylko jedno z rodziców mówi językiem innym niż język kraju zamieszkania, jak i w takich, w których rodzice są emigrantami z różnych krajów.

Czasem pary mieszane, w których jedna osoba jest rodzimym użytkownikiem języka oficjalnego w danym kraju (np. Niemcem mieszkającym w Niemczech), decydują się na używanie w domu języka polskiego. Zakładają, że wspólnie chcą dać dziecku solidne podstawy języka mniejszościowego, a język kraju zamieszkania (w naszym przykładzie – niemiecki) dziecko opanuje poza domem. Metoda ta znana jest pod angielskim skrótem **ML@H** (*Minority Language at Home*, język mniejszościowy w domu).

Zdarza się również, że rodzice decydują się na używanie języków na przemian: jednego dnia mówią po polsku, a kolejnego – w drugim języku dziecka.

Najważniejsze, by rodzice zwracali się do dziecka w sposób, który jest dla nich naturalny, niewymuszony i by metoda, którą wybiorą, była dostosowana do ich sytuacji i możliwości. Z pewnością **nie należy zwracać się do dziecka w języku, którym sami nie posługujemy się płynnie.**

Właściwa, przemyślana strategia wyboru języka jest jednym z gwarantów sukcesu w dwujęzycznym wychowaniu.

Do około trzeciego roku życia dziecko powinno w możliwie najpełniejszy sposób przyswoić swój język dziedziczny (bądź języki dziedziczne, jeśli oba są językami mniejszościowymi w danym kraju), ponieważ to ten język znajdzie się na słabszej pozycji, gdy dziecko rozpocznie naukę szkolną.

Z pewnością warto rozważyć uczestnictwo w różnego rodzaju zajęciach dla dzieci i rodziców lub zajęciach przedszkolnych prowadzonych w języku ojczystym rodzica albo rodziców.

5

Czy dziecku nie byłoby łatwiej, gdybyśmy zwracali się do niego w języku kraju zamieszkania?

Ważne, by rodzice zwracali się do dziecka w języku, który znają najlepiej, w którym czują się najpewniej i w którym są w stanie w naturalny sposób wyrazić wszystkie emocje. Takie podejście zapewnia dziecku prawidłowy rozwój nie tylko językowy, ale też intelektualny i emocjonalny.

Rodzice często martwią się, jak dziecko poradzi sobie w szkole i poza domem, jeśli nie zna języka na poziomie jednojęzycznych rówieśników. Jednak badania psychologów i językoznawców oraz praktyka nauczycieli potwierdzają, że jeśli zapewni się dziecku odpowiedni kontakt z językiem kraju zamieszkania, można dobrze je przygotować do nauki szkolnej, nie rezygnując z języka ojczystego.

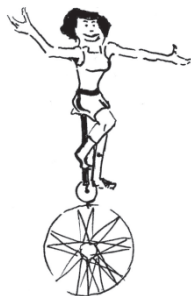
Co więcej, specjaliści w dziedzinie dwujęzyczności podkreślają, że **znajomość języka domu na dobrym poziomie jest niezbędną do sprawnego przyswajania** języka dominującego danego społeczeństwa. Dotyczy to opanowania zarówno słownictwa i gramatyki, jak i sztuki czytania i pisanie.

Jeśli zdecydujemy, że będziemy zwracać się do dziecka w języku kraju zamieszkania, może być nam trudno po jakimś czasie przekonać je do rozmowy w naszym języku ojczystym.

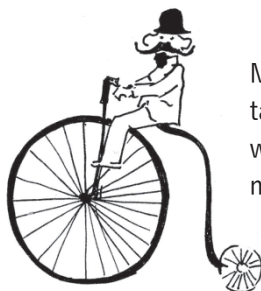

Rezygnując ze zwracania się do dziecka w języku ojczystym, odbieramy mu szansę na korzystanie z wielu dobrodziejstw wielojęzyczności. Taka decyzja może mieć też poważne konsekwencje dla kształtowania się tożsamości i samoakceptacji młodego człowieka.

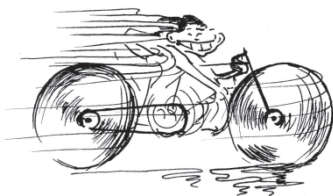
Niewskazane jest również mieszanie języków przez rodzica. Dla prawidłowego rozwoju intelektualnego dziecka niezwykle istotne jest, by w odpowiednim czasie opanowało przynajmniej jeden język. **Mieszając języki, nie mnożymy szans na powodzenie. Wręcz przeciwnie: pomniejszamy je.**

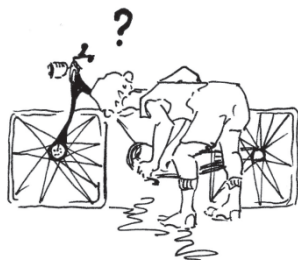
Na jednym kole (z jednym językiem) można gdzieś zajechać.

Można również dotrzeć tam z jednym kołem większym i jednym mniejszym.

Jednak najdalej i najszybciej jedzie się na dwóch identycznych kołach.

Pod warunkiem, że ci, którzy konstruowali rower, wiedzieli, co robią...

Grafika przejęta, za zgodą autora, z publikacji: Cummins, J.: *Bilingualism and Minority Language Children*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education, 1981.

Przykład z życia: nie tak miało być

Katarzyna, samotna matka z Polski, przyjechała z 5-letnią córką Ewą do Hiszpanii. Sama po hiszpańsku nie mówiła w ogóle. Zależało jej jednak, by Ewa szybko się zasymilowała – na różne sposoby zachęcała ją więc do jak najczęstszego mówienia w języku hiszpańskim i z wielkim podziwem obserwowała postępy córki.

Dzisiaj Ewa ma 15 lat. Po hiszpańsku mówi płynnie, odmawia jednak posługiwania się językiem polskim. Wstydzi się swojego pochodzenia, a jej relacje z matką nie są dobre. Hiszpański Katarzyny wciąż bowiem nie jest na tyle płynny, by mogła w pełni zrozumieć, co mówi do niej córka.

6

Co zrobić, kiedy drugi rodzic dziecka nie rozumie mojego języka i czuje się wykluczony z rozmowy?

To, że drugi rodzic nie rozumie Twojego języka, nie powinno ani Ciebie, ani jego/jej zniechęcać do przekazania daru dwujęzyczności Waszemu dziecku. Zadanie to jest wówczas trudniejsze, ale nadal wykonalne. Wiele par decyduje się na podjęcie tego wyzwania, nawet gdy oboje rodzice są emigrantami (dziecko przyswaja wtedy w domu dwa języki mniejszościowe, a trzeci język – oficjalny w danym kraju – poznaje zwykle poza domem), i odnoszą sukces, wychowując trójjęzyczne dziecko.

Porozmawiajcie o korzyściach płynących z dwujęzyczności

i o tym, co odbieracie dziecku, jeśli postanowicie zrezygnować z języka jednego z rodziców (zob. pytanie 2). Zastanówcie się wspólnie, jak **istotne dla rozwoju emocjonalnego dziecka jest przekonanie, że oboje rodzice szanują nawzajem swoje kultury i języki.**

Może drugi rodzic dziecka zechce podjąć naukę Twojego języka ojczystego, by choć trochę rozumieć, o czym rozmawiasz z dzieckiem? Przy odrobinie dobrej woli, jeśli poświęci nieco czasu, będzie rozumieć coraz więcej – co pozwoli mu/jej coraz aktywniej uczestniczyć w Waszych rozmowach.

Przykład z życia: 4 lata i 3 języki

Ania, córka Polki i Włocha, ma 4 lata i od urodzenia mieszka w Holandii. Mówi pięknie po polsku i po włosku. Holenderski – swój trzeci język – zaczęła przyswajać w przedszkolu kilka miesięcy temu. Nie wyniosła tego języka z domu, ponieważ rodzice zdecydowali, że chcą jej podarować oba swoje języki.

Mama od początku mówiła do Ani konsekwentnie tylko po polsku, tata zaś – tylko po włosku. Oboje rodzice rozumieją podstawowe frazy w języku partnera i są w stanie prowadzić w tym języku prostą konwersację – naukę rozpoczęli jeszcze przed pojawieniem się Ani na świecie. Między sobą rodzice rozmawiają po holendersku. Kiedy wszyscy wspólnie zasiadają do stołu, posługują się przy nim trzema językami.

Dziewczynka zdaje sobie sprawę, że rodzice rozumieją nawzajem swoje rodzime języki, ale sama ich nie miesza. Do nowo narodzonej siostrzyczki zwraca się po polsku, gdy wie, że w pobliżu jest mama, bądź po włosku, gdy wie, że obok jest tata. Robi to naturalnie – bez żadnych wskazówek czy próśb ze strony rodziców. Swobodnie przełącza się również na włoski lub polski w zależności od tego, z kim rozmawia.

Rodzice dokładają starań, by zapewnić obu swoim córkom różnorodne bodźce językowe przez częste rozmowy, czytanie i oglądanie bajek, śpiewanie piosenek, uczestnictwo w polskich i włoskich grupach dla dzieci oraz częste odwiedziny w krajach pochodzenia rodziców. Przyszają, że używanie w domu trzech języków bywa niekiedy męczące, a ponieważ

nie mówią zupełnie płynnie w języku partnera, zdarzają się też nieporozumienia. Przeważają jednak momenty radości, Ania zaś ma świetny kontakt nie tylko z rodzicami, ale także z dziadkami i rodzinami w obu krajach pochodzenia rodziców.

7

Czy można nauczyć się języka drugiego rodzica wraz z dzieckiem?

Dla dziecka (zwłaszcza nieco starszego) wychowywanego w dwujęzycznym lub trójjęzycznym domu motywująca jest świadomość, że rodzice szanują nawzajem swoje języki (i kultury) i dokładają starań, by je poznać. Choć teoretycznie moglibyśmy uczyć się języka drugiego rodzica, przysłuchując się jego rozmowom z dzieckiem, powtarzając słowa i frazy, a potem biorąc udział w coraz bardziej rozbudowanych konwersacjach, w praktyce jest to trudne.

Dzieci przyswajają język bardzo szybko (niektórzy badacze twierdzą, że są one w stanie opanować do kilkunastu słów dziennie), więc aby nie zostać w tyle, musielibyśmy spędzać dużo czasu we trójkę, co bywa trudne do osiągnięcia. Co więcej, naturalne jest, że zwracając się do dziecka w swoim języku ojczystym, instynktownie i niemal nieświadomie używamy odmiany zwanej mową matczyną (ang. *motherese*) – osadzonej w konkretnym kontekście, z uproszczoną gramatyką i słownictwem (i nie chodzi tu tylko o używanie dzieciennych słów) oraz z wieloma powtórzeniami. Mowa taka pozwala dziecku bardzo szybko opanować podstawy języka, ale niekoniecznie sprawdza się w nauczaniu osoby dorosłej. Dlatego odkrywanie języka drugiego rodzica przy okazji przyswajania tego języka przez dziecko sprawdza się najlepiej w połączeniu z dodatkową, zorganizowaną nauką języka metodami dostosowanymi do potrzeb dorosłego.

Rozwój języka dzieci dwujęzycznych

8

Czy to prawda, że dzieci dwujęzyczne zaczynają mówić później niż dzieci jednojęzyczne?

Rodzice dzieci z dwujęzycznością symultaniczną (zob. pytanie 1) twierdzą czasem, że ich dzieci zaczynają mówić później niż dzieci jednojęzyczne. Dane statystyczne nie wskazują jednak, by istniała wyraźna tendencja opóźnienia rozwoju mowy u dzieci przyswajających równolegle dwa lub trzy języki. Niektóre dzieci – zarówno jedno-, jak i dwujęzyczne – po prostu zaczynają mówić nieco później niż inne. **Jeśli jednak dziecko, które skończyło już dwa lata, nie zaczęło budować dwuwyrazowych wypowiedzi, warto profilaktycznie udać się do logopedy mającego doświadczenie w pracy z dziećmi dwujęzycznymi.**

Bardzo ważne jest oczywiście stworzenie dziecku odpowiednich warunków do przyswajania obu języków (zob. pytania 9 i 10).

9

Jak uczyć w domu języka dziedzicznego?

Umiejętność posługiwania się językiem jest przez dziecko przyswajana w sposób równie naturalny, jak uśmiechanie się – nie potrzebuje ono takich instrukcji, jakich potrzebuje osoba ucząca się języka obcego. **Największym wyzwaniem stojącym przed rodzicem jest zapewnienie dziecku żywego, naturalnego kontaktu z każdym z jego języków w różnych sytuacjach oraz stworzenie okazji do rozmawiania z różnymi osobami (nie tylko z mamą i tatą) na różne tematy.** Rozmawiajmy zatem z dzieckiem jak najwięcej, czytamy mu bajki i śpiewajmy wspólnie piosenki w swoim języku ojczystym. Odwiedzajmy też regularnie kraj naszego pochodzenia, by dziecko miało jak najwięcej okazji do przysłuchiwania się rozmowom i rozmawiania w różnych sytuacjach. Znakomicie wpływa to na rozwój językowy.

10

Kiedy i w jaki sposób wprowadzać język danego kraju, jeśli nie jest to język ojczysty żadnego z rodziców?

Drugi język należy wprowadzać w możliwie najbardziej naturalny sposób.

Jeżeli dziecko jest jeszcze malutkie, można oczywiście uczestniczyć wraz z nim w zajęciach grupowych prowadzonych w języku danego kraju, trzeba jednak traktować takie spotkania jako zabawę. Właściwe przyswajanie języka danego kraju dziecko rozpocznie w przedszkolu. Pójście do przedszkola to często dość stresujący moment, zwłaszcza jeśli nasze dziecko sprawnie posługuje się już językiem polskim

i barierę komunikacyjną odczuje silniej. To naturalne, że każdy rodzic chciałby dziecku w tej nowej sytuacji pomóc. Odpowiadajmy więc na pytania o znaczenie obcych słów i chwalmy za postępy, ale nie starajmy się prowadzić z dzieckiem rozmów w języku, który nie jest naszym językiem ojczystym. Nie wplatajmy też słów z tego języka do rozmów z dzieckiem.

Zanim dziecko pójdzie do przedszkola, warto oczywiście nauczyć je kilku podstawowych, niezbędnych fraz w języku danego kraju: „Chcę iść do łazienki”, „Chcę pić/jeść”, „Boli”, „Proszę”, „Przepraszam”, „To moje”.

Na początku dziecko przechodzi przez „cichy okres”, kiedy przyswaja język, nie posługując się nim czynnie. Czas trwania tego okresu może być różny – należy wtedy okazywać cierpliwość, obserwować dziecko i rozmawiać z opiekunami w przedszkolu o postępach. Początkowe trudności to niewielka cena za liczne korzyści, jakie dziecko będzie czerpać z dwujęzyczności przez całe życie.

Niektórzy rodzice rezygnują ze swojego języka ojczystego – całkowicie lub częściowo – na rzecz języka kraju zamieszkania w chwili, gdy dziecko rozpoczyna naukę w szkole podstawowej. Decyzja ta wynika z najlepszych intencji, aby pomóc dziecku jak najszybciej opanować język danego kraju. Wbrew pozorom nie jest to jednak rozwiązanie dobre, dziecko potrzebuje bowiem szczególnego oparcia w języku używanym dotychczas – w przeciwnym razie może poczuć, że również w domu jest pod presją konieczności używania języka dominującego.

Badania wykazują, że w celu szybkiego i sprawnego opanowania języka dziecko powinno spędzać 30% dnia zanurzone w tym języku. Te 30% zapewnia zwykle właśnie szkoła. **Należy jednak zadbać o to, by jakoś kontaktu z językiem kraju zamieszkania także była bardzo dobra. Dziecko musi ten język opanować w miarę szybko, by radzić sobie w nauce i harmonijnie się rozwijać.** Zdarza się, że dziecko trafia do klasy, w której sporo dzieci pochodzi z rodzin emigranckich – w takich warunkach nauczycielowi trudniej jest zapewnić odpowiednią

stymulację do rozwoju języka kraju zamieszkania. Warto wówczas się zastanowić, w jaki sposób możemy zapewnić dziecku dodatkowy kontakt z językiem kraju zamieszkania poza domem i szkołą.

Przykład z życia: Krok po kroku

Weronika skończy niedługo 4 lata. Wraz z rodzicami, którzy są Polakami, mieszka w Szkocji. Rodzice nigdy nie zwracali się do niej w języku innym niż polski. Zabierali ją na zajęcia polskich grup, czytali polskie bajki i śpiewali polskie piosenki. Weronika mówi po polsku bardzo wyraźnie, jej słownictwo i zasób konstrukcji gramatycznych są bardzo bogate.

Gdy dziewczynka miała 2,5 roku, mama zaprowadziła ją na zajęcia dla dzieci i rodziców prowadzone w języku angielskim. Już wcześniej rodzice zabierali Weronikę w miejsca, gdzie w trakcie zabawy mogła słyszeć język angielski, puszczała jej angielskie piosenki i rymowanki dla dzieci, oglądali wspólnie angielskie bajki.

Trzy miesiące później Weronika rozpoczęła zajęcia w przedszkolu – dwa razy w tygodniu po 5 godzin. Dziewczynka potrafiła powiedzieć po angielsku kilka podstawowych, niezbędnych fraz. Paniom w przedszkolu, na wszelki wypadek, rodzice wręczyli kartkę z zapisem najważniejszych zwrotów w języku polskim, by rozumiały, co dziewczynka mówi.

Po niespełna miesiącu w drodze do swojego szkockiego przedszkola dziewczynka powtarzała, że nie może się go już doczekać! Po 5 miesiącach rozumiała już większość podstawowych poleceń i zadawanych jej pytań, chętnie włączała się w zabawy z dziećmi i sama zaczęła używać pojedynczych słów i fraz w języku angielskim. Przyswajanie go sprawia jej wiele radości. Weronika nadal uczestniczy też w zajęciach języka polskiego dla dzieci w wieku przedszkolnym.

11

Moje dziecko mówi z akcentem. Co robić?

Jak celnie ujął to François Grosjean, jeden z najbardziej cenionych specjalistów w dziedzinie dwujęzyczności, ***posiadanie „obcego akcentu” w jednym lub kilku językach jest wśród osób dwujęzycznych normą, nie wyjątkiem.***

To, czy dziecko ma obcy akcent w danym języku, zależy od tego:

- ▶ w jakim wieku zaczęło przyswajać drugi język (już około 6.–8. roku życia zaczynamy powoli tracić zdolność przyswajania akcentu bez naleciałości),
- ▶ czy wymowa drugiego języka zbliżona jest do wymowy pierwszego,
- ▶ jak intensywny miało kontakt z osobami mówiącymi bez akcentu,
- ▶ w jakim stopniu świadome jest swojego akcentu i zmotywowane do mówienia bez akcentu (dotyczy to przede wszystkim dzieci starszych).

W rozwoju językowym akcent pierwszego języka może wpływać na akcent w drugim i odwrotnie (zarówno u dzieci, jak i u dorosłych).

Akcent nie świadczy o tym, jak sprawna w posługiwaniu się językiem jest dana osoba. Wielu uznaje mówienie „bez akcentu” za ideał, a niektórzy decydują się nawet na pracę ze specjalistami od wymowy, by wyeliminować obco brzmiący akcent. Nie należy jednak starać się walczyć z akcentem u dziecka. Warto zapewnić mu kontakt z osobami, które posługują się danym językiem ładnie i swobodnie. W przypadku języka polskiego szczególnie ważne jest, by pomóc dziecku opanować wymowę głosek *sz*, *cz*, *ź* i *dź*, które sprawiają więcej kłopotów niż inne. Istotne też, by dziecko mówiło (i pisało) zrozumiale i nie musiało borykać się z tym, że jego mowa

w języku polskim jest odbierana jako dziecinna (*śkoła* zamiast *szkoła*, *ciekolada* zamiast *czekolada*). Dzieci wychowywane w Polsce zwykle opanowują wymowę głosek *sz*, *cz*, *ź*, *dź* do 5.–6. roku życia. Terapia logopedyczna jest wskazana, jeśli dziecko faktycznie ma problem logopedyczny (sepleni). Odradza się jednak naciskania na dziecko i posyłania go na terapie logopedyczne po to tylko, aby jego wymowa brzmiała „bardziej po polsku” czy „bardziej po angielsku”.

Siła akcentu może się zmienić na przestrzeni lat. Do mówienia z akcentem przyzwyczajamy się zarówno my sami, jak i nasze otoczenie. Joseph Conrad (właściwie: Józef Teodor Konrad Korzeniowski) do końca życia mówił z bardzo silnym polskim akcentem, a jest zaliczany w poczet największych twórców literatury angielskiej i szczególnie ceniony za wyjątkowy kunszt języka.

12

Czy nie jest już za późno na wprowadzenie języka polskiego?

O skarb, jakim jest język, zawsze warto zaważczyć. Nawet jeśli dojdzie do wniosku, że jednak warto podarować dziecku swój język ojczysty, zajęło nam kilka lat, nie jest za późno. Być może dziecko nie opanuje języka perfekcyjnie (nie o to zresztą w dwujęzyczności chodzi), ale będzie miało szansę odnieść wiele korzyści, o których wspominaliśmy wcześniej (zob. pytanie 2).

W przypadku dziecka młodszego, które nie przyswajało języka polskiego od urodzenia lub przyswoiło go częściowo, najlepiej po prostu zapewnić mu odpowiedni kontakt z polszczyzną poprzez zabawy (również zabawy z rówieśnikami), wspólne śpiewanie, nazywanie obiektów, czytanie, oglądanie bajek itd. Im więcej interakcji, tym lepiej. Podobnie jak w przypadku dzieci emigrantów, które przybywają do nowego kraju

bez znajomości języka, szacuje się, że **najlepsze efekty przynosi około 25–30 godzin kontaktu z nowym językiem w ciągu tygodnia.**

Dziecko zanurzone w języku w trakcie zabawy nie będzie nawet zauważało, kiedy przyswaja język. My sami powinniśmy zaczynać mówić do dziecka po polsku stopniowo – jeśli przez ostatnie lata mówiliśmy tylko po angielsku, dziecku trudno będzie się odnaleźć, gdy zaczniemy nagle mówić wyłącznie po polsku.

U dzieci starszych (nastolatków) możliwość udziału w zajęciach z polskojęzycznymi rówieśnikami, oglądanie programów w języku polskim i wyjazdy do kraju także świetnie wspierają starania rodziców, ale prawdopodobne jest, że nasze dziecko będzie wymagało nieco bardziej konkretnych instrukcji językowych. Zakładamy też oczywiście, że młody człowiek sam chce się języka polskiego nauczyć – nie powinno się bowiem zmuszać dziecka do nauki języka.

Zawsze warto również dbać o to, by dziecko postrzegało polską kulturę i język polski pozytywnie. Osiągniemy to, zaszczepiając mu zainteresowanie nimi i pokazując na własnym przykładzie, że cenimy ojczyzną kulturę i język.

13

Jak postępować w przypadku dzieci, u których zdiagnozowano problem w rozwoju mowy lub inny problem rozwojowy?

Nie ma dowodów na to, by dwujęzyczność utrudniała rozwój intelektualny, językowy czy emocjonalny. Jeśli podejrzewamy, że nasze dziecko ma problemy takiej natury, zawsze warto skonsultować się z psychologiem czy logopedą, najlepiej takim, który ma doświadczenie w pracy z dziećmi dwujęzycznymi i wiedzę w tym zakresie. Niestety, wciąż zdarza się, że lekarz lub pielęgniarka środowiskowa, którzy nie mają odpowiedniego rozeznania w tematyce dwujęzycz-

ności, od razu sugerują rezygnację z używania języka dziedzicznego, aby dziecko nie przeciążyć. Tymczasem jeśli nagle zmienimy język, którym posługiwaliśmy się w rozmowach z dzieckiem, sytuacja może się pogorszyć – będzie to bowiem dla dziecka nienaturalne i odizoluje je jeszcze bardziej.

W przypadku dwujęzycznego wychowania, jak i wychowywania w ogóle, nie ma jednak zasad obowiązujących bezwzględnie, ponieważ każda sytuacja i każda rodzina są inne.

Dziecko z problemem w rozwoju mowy, rozwoju intelektualnym lub emocjonalnym powinno być otoczone przez osoby, które w pełni sprawnie posługują się swoim językiem. Niemniej w przypadku poważniejszych problemów w rozwoju intelektualnym zaleca się czasami, by rodzice skupili się na języku, który dziecko zna najlepiej. Najważniejsze jest bowiem, by dać dziecku solidne podstawy przynajmniej w jednym języku.

Jak wspierać dwujęzyczny rozwój dziecka

14

Jak zachęcać dziecko do pracy nad językiem polskim?

W pewnym momencie język danego kraju stanie się językiem dominującym, ponieważ dziecko będzie się nim posługiwać w szkole, w kontaktach z rówieśnikami i w innych sytuacjach poza domem. Wtedy również należy dołożyć wszelkich starań, aby stymulować rozwój języka dziedziczonego, tak by nie ograniczał się on tylko do zwykłych, domowych rozmów. Zachęcajmy dziecko do czytania polskich książek, udziału w kółkach zainteresowań prowadzonych w języku dziedziczonym lub w zajęciach polskich szkół sobotnich (uzupełniających). Pamiętajmy też, że kontakty z rodziną w Polsce i wakacyjne wyjazdy do kraju zawsze przynoszą korzyści językowe. Należy też pokazywać dziecku na własnym przykładzie, że szanujemy swój język i kulturę – budując ich prestiż w naszym domu.

Trzeba ponadto zwrócić uwagę na to, by dziecko potrafiło o swoim życiu poza granicami Polski mówić w języku polskim. W czasie rozmów

z rodziną w Polsce o to właśnie będzie pytane – o szkołę, zwyczaje, książki, które czyta, przyjaciół. Dziecko poczuje się pewniej i zyska większą motywację do dalszej nauki, jeśli w trakcie podobnych rozmów będzie umiało swoją rzeczywistość i swoje doświadczenia opisać po polsku.

15

Jak wspierać dziecko, które przeprowadza się wraz z rodzicami za granicę?

Dla dzieci nieco starszych, emigrujących z rodzicami i wkraczających w system edukacji innego kraju po kilku latach nauki w Polsce, etap początkowy nierzadko okazuje się dość trudny, zwłaszcza gdy młody człowiek poszukuje akceptacji grupy rówieśniczej. W takiej sytuacji niezwykle ważne jest, by poświęcić dziecku więcej uwagi, dużo z nim rozmawiać i dawać mu wsparcie. Dziecko, które dopiero rozpoczyna naukę w szkole podstawowej, język niezbędny do prowadzenia konwersacji opanowuje zwykle w ciągu 2 lat. Jeśli jednak dziecko jest starsze (a w związku z tym i wymagania szkolne są większe) i nie radzi sobie z językiem, pomyślmy o zorganizowaniu mu dodatkowych językowych zajęć wyrównawczych. Niektóre szkoły oferują wsparcie nauczycieli – asystentów dla dzieci, które nie posługują się płynnie językiem oficjalnym danego kraju. Warto o taką możliwość zapytać.

16

Jak pomagać dziecku w pracy domowej?

Wyjaśnijmy dziecku zadanie w języku, którym zwykle posługujemy się w domu. Wy tłumaczmy znaczenie niezrozumiałych słów i nauczmy

dziecko korzystać ze słownika (także obrazkowego). Dla rozwoju – emocjonalnego i intelektualnego – niezwykle istotne jest, by dziecko radziło sobie w szkole i czuło się tam pewnie.

Gdy zadanie wymaga przejścia na język kraju zamieszkania, zróbmy to, jeśli czujemy się na siłach. Nie obawiajmy się jednak poprosić nauczyciela naszego dziecka o spotkanie i poradę, jeśli mamy wątpliwości lub pytania dotyczące programu nauczania bądź pracy domowej.

17

Co robić, gdy dziecko miesza języki?

Wplatanie pojedynczych słów i krótkich fraz (a czasem elementów gramatycznych) z innego języka jest zjawiskiem zupełnie naturalnym. Jako rodzice powinniśmy jednak dbać o to, by wyrażać myśli w naszym języku ojczystym bez zbędnego dobierania słów z innego języka, i w ten sposób dawać dzieciom dobry przykład językowy.

Kiedy dziecko zacznie poznawać nowy język, będzie się nim bawić i umyślnie wplatać nowo poznane słowa do języka, którym posługiwało się do tej pory. Będzie też tworzyć własne słówka. Warto chwalić dziecko za postępy w przyswajaniu języka kraju zamieszkania, a gdy zdarzy mu się wpleść jakieś słowo z innego języka, spokojnie powtórzyć to samo po polsku („Mamo jestem *hungry*.” „Jesteś głodna? Zaraz dam ci coś do zjedzenia.”).

Dzieci, które posługują się już sprawnie dwoma (trzema) językami, również mogą czasem wplatać do języka polskiego słowa (lub nawet całe frazy) z języka kraju zamieszkania. Jeśli robią to dlatego, że nie znają odpowiednika danego słowa w swoim drugim języku, nie ma powodu do zmartwień. Jest to z punktu widzenia dziecka po prostu efektywna metoda przekazania komunikatu. Nie oznacza to, że dziecko myli języki. Najlepiej wtedy powtórzyć to samo po polsku (zob. przykład powyżej).

Jeśli zapewnimy dziecku dostatecznie dużo kontaktu z językiem dziedziczonym, mieszanie języków będzie zdarzać się sporadycznie. Rozmowa, wspólne czytanie książek i śpiewanie piosenek, wyjazdy do Polski i kontakty z innymi osobami mówiącymi po polsku znakomicie wpływają na rozwój słownictwa i kompetencji językowej. Gdy dziecko zaczyna nagminnie mieszać języki, tym większą uwagę powinniśmy zwrócić na to, by zapewnić mu odpowiedni kontakt z językiem dziedziczonym.

Niewykluczone, że dziecko w czasie zabaw będzie samo do siebie, do rodzeństwa lub do polskojęzycznych kolegów mówiło w języku, którego używa w szkole albo przedszkolu – to tylko dowód na to, że mechanizm przełączania języka jest u dziecka bardzo naturalny i związany z sytuacją, w jakiej się ono znajduje. **Jeśli chcemy nakłaniać dziecko do rezygnacji z używania języka kraju zamieszkania w trakcie zabawy, trzeba robić to w sposób szczególnie dyskretny.** Zabawa to osobista przestrzeń dziecka, w której powinno się czuć swobodnie, więc jeśli naturalniejsze jest dla niego używanie języka innego niż dziedziczony, nie powinniśmy upierać się przy swoich racjach.

Aby zachęcić dziecko do unikania wtrąceń z innego języka, lepiej nie udawać, że nie rozumiemy, co do nas mówi. Rzadko sprawdza się też ciągle poprawianie bądź nakłanianie dziecka za każdym razem, by dane słowo albo frazę powtórzyło po polsku. Nawet jeśli dziecko zaczyna zwracać się do nas wyłącznie w języku kraju zamieszkania, warto spróbować nadal mówić do niego w naszym języku (zob. poniżej).

18

Co robić, gdy dziecko odmawia posługiwania się językiem domowym i zaczyna zwracać się do rodziców w języku danego kraju?

Dziecko szybko orientuje się, że jeden z języków, które słyszy na co dzień, jest językiem większości, i w związku z tym może w pewnym

momencie uznać język domu za mało istotny (lub nieistotny). Wpływ na nagłą zmianę zachowania mogą mieć również szkoła, grupa rówieśnicza, problemy z określeniem tożsamości bądź nastawienie rodziców do kultury kraju osiedlenia.

Gdy dziecko nagle odmówi posługiwania się językiem domowym, należy spokojnie z nim porozmawiać i postarać się zrozumieć, co jest powodem tej zmiany. Sprawę trzeba potraktować szczególnie poważnie, jeżeli okaże się, że dziecko ma problem z zaakceptowaniem własnego pochodzenia.

Nawet jeśli dziecko zwraca się do nas w języku kraju zamieszkania, odpowiadajmy w naszym języku ojczystym i się nie zrażajmy. Dzieci, które z jakiegoś powodu przestały mówić w języku rodziców, nierzadko powracają do posługiwania się nim (zwykle po dłuższym pobycie w kraju pochodzenia rodziców, na przykład po wakacjach).

Dwujęzyczność może przyjąć formę dwujęzyczności biernej (gdy dziecko rozumie język, ale go nie używa). U dziecka, które wcześniej mówiło po polsku, jest to zazwyczaj etap przejściowy. Czasem jednak, pomimo długich i usilnych starań rodzica, dziecko nadal odmawia rozmawiania w języku polskim. Należy wtedy pamiętać, że najważniejsze jest utrzymanie kontaktu z dzieckiem, nawet jeśli wiązałoby się to z przejściem w rozmowach na język kraju zamieszkania.

Jeżeli od najmłodszych lat dziecka dostarczamy mu wielu różnorodnych bodźców językowych i jeżeli wychowujemy dziecko w poczuciu pełnej akceptacji, bez kompleksów językowych, wspierając emocjonalnie i odnosząc się z szacunkiem do języka i kultury – zarówno własnych, jak i partnera – prawdopodobieństwo, że dziecko w pewnym momencie odmówi używania języka domu, jest niewielkie.

Musimy jednocześnie pamiętać, że z szacunkiem należy się odnosić także do języka, kultury i społeczeństwa kraju osiedlenia. Zdarza się, niestety, że rodzice o tym zapominają. Na przykład w Wielkiej

Brytanii można niekiedy usłyszeć dorosłych Polaków nazywających Brytyjczyków „Brytolami” i krytykujących brytyjską kulturę. Dla dzieci polskiego pochodzenia wychowywanych w Wielkiej Brytanii ci „Brytole” to ich koledzy, znajomi i ich rodziny. Nawet jeśli nie zgadzamy się z pewnymi zachowaniami czy zwyczajami panującymi w danym kraju, dla dobra dziecka nie powinniśmy odnosić się do nich w sposób deprecjonujący lub otwarcie agresywny, by nie wzbudzić w dziecku buntu i nie wywołać konfliktu lojalności. Czym innym jest natomiast podzielenie się z dzieckiem własną opinią i wytłumaczenie mu swojego punktu widzenia (np. w przypadku istotnych różnic kulturowych).

19

Kiedy zacząć uczyć dziecko czytania i pisania w języku polskim?

Sztukę pisania i czytania najłatwiej jest dzieciom opanować za pośrednictwem języka, który znają najlepiej. Ponadto samych zasad składania głosek w wyrazy dziecko uczy się raz. Umiejętność przyswojona w jednym języku zostaje wykorzystana w kolejnym¹.

Jeśli język polski jest dla Twojego dziecka językiem silniejszym, naukę czytania i pisania możecie rozpocząć, jeszcze zanim dziecko pójdzie do szkoły – rzecz jasna, o ile samo jest tą nauką zainteresowane. Pewnym problemem może być, niestety, dobór materiałów. W wielu krajach nauka szkolna rozpoczyna się już w wieku 5, a nawet 4 lat. Z kolei podręczniki do pierwszej klasy polskiej szkoły podstawowej (i liczne inne materiały do nauki czytania i pisania w języku polskim)

¹ Mówimy tutaj o językach posługujących się pismem alfabetycznym (a zwłaszcza najbardziej popularnym alfabetem łacińskim). Inaczej oczywiście sprawa przedstawia się w przypadku, gdy dziecko przyswaja równolegle język polski i np. japoński.

są przygotowywane dla dzieci w wieku 6–7 lat. Rodzice powinni o tym pamiętać, kiedy podejmują z dzieckiem pierwsze próby czytania i pisania.

20

Czy warto wysłać dziecko do polskiej szkoły sobotniej (uzupełniającej)?

Polska szkoła daje dziecku możliwość nauki czytania i pisania w języku polskim oraz poznania polskiej literatury. Większość szkół tego typu ma w programie nauczania również elementy historii, geografii i wiedzy o kulturze. Jeżeli rodzic czuje się na siłach, może oczywiście podjąć się nauczania samodzielnie. Będzie to jednak wymagać systematyczności i umiejętności podtrzymania zainteresowania dziecka.

Tym, czego rodzic nie zdoła dziecku zapewnić, jest natomiast towarzystwo rówieśników w przygodzie z poznawaniem języka polskiego i Polski. Polska szkoła to także zabawy, wspólne przygotowywanie przedstawień, udział w konkursach, dzielenie się doświadczeniami, dyskusje (również te o dwujęzyczności). Udział w zajęciach polskiej szkoły z pewnością pomaga też dwujęzycznemu dziecku w budowaniu pewności siebie.

Rzecz jasna, tak jak w przypadku każdego zajęcia dodatkowego, również przed zapisaniem dziecka do szkoły sobotniej warto porozmawiać z nauczycielami prowadzącymi zajęcia o programie i metodach nauczania oraz o naszych oczekiwaniach.

Język polski poza domem

21

W jakim języku zwracać się do dziecka w towarzystwie osób, które nie mówią po polsku?

Dla kształtowania się poczucia własnej wartości i tożsamości dziecka ważne jest dawanie mu odpowiedniego wzoru, pokazanie na własnym przykładzie, że **nie ma żadnych powodów, by wstydzić się swojego języka i pochodzenia.**

Kiedy dziecko jest małe, zwracajmy się do niego w języku ojczystym również w obecności osób, które tego języka nie rozumieją. Uprzedźmy znajomych, że zależy nam na przekazaniu dziecku naszego języka, a żeby się to udało, musimy być konsekwentni i dać mu odczuć, że język ten nie jest w żaden sposób gorszy. To samo dotyczy wyjścia do restauracji czy sklepu albo wizyty u lekarza. Dlaczego mama czy tata mieliby w gabinecie lekarskim nagle zacząć zwracać się do dziecka w języku

innym niż zwykle? W trakcie wizyty u lekarza dziecko i tak czuje się niepewnie i jest wystraszone, więc tym bardziej nie należy wówczas przechodzić na język, którym nie posługujemy się w domu. Dlaczego rodzice w restauracji mieliby używać języka, którego nie używają na co dzień przy swoim kuchennym stole? Jeśli dziecko dorasta w świadomości, że z językiem (i pochodzeniem) swoim i rodziców nie musi się ukrywać, będzie akceptować to, kim jest.

Gdy dziecko już w pełni przyswoi i zaakceptuje swój język dziedziczony oraz swoje pochodzenie, cała rodzina zupełnie naturalnie będzie mogła rozmawiać ze znajomymi i obcymi w języku danego kraju. W swoim gronie zaś – w języku ojczystym (bądź językach ojczystych) rodziców.

Istotne jest również, by stwarzać dziecku okazje do używania obu języków (języka dziedziczonego i języka kraju zamieszkania) w kontaktach z rówieśnikami i poza domem. To także jeden z elementów budowania tożsamości i samoakceptacji. Pozwólmy dziecku, by samo – w naturalny sposób – kształtowało swoje interakcje z rówieśnikami.

22

Co robić, kiedy dziecko prosi, by poza domem nie mówić do niego po polsku?

Jeśli dziecko zwraca się do nas z taką prośbą, oznacza to, że pod jakimś względem postrzega język domowy jako gorszy. Prośba ta jest zwykle wynikiem reakcji, z jaką dziecko spotkało się poza domem ze strony rówieśników lub innych osób. Należy o tym spokojnie porozmawiać, a jeżeli dziecko jest już nieco starsze – wytłumaczyć, dlaczego zdecydowaliśmy się przekazać mu swój język ojczysty (zob. pytanie 2, dotyczące korzyści płynących z dwujęzyczności).

Udział w zajęciach dodatkowych prowadzonych w języku dziedzicznym (polska szkoła) pozwala dziecku podbudować pewność

siebie wśród rówieśników do niego podobnych i poczuć dumę z bycia dwujęzycznym. Dlatego warto dołożyć starań, by dziecko uczestniczyło w takich zajęciach od najmłodszych lat.

Szkoły w większości krajów są prawnie zobowiązane do zapewnienia dziecku rozwoju w atmosferze akceptacji i tolerancji. Dotyczy to również języka i pochodzenia (zob. pytanie 23). Jeśli mamy zastrzeżenia co do sposobu, w jaki nasze dziecko jest traktowane ze względu na język lub pochodzenie, należy o tym niezwłocznie porozmawiać z nauczycielem prowadzącym albo dyrektorem szkoły.

23

Czy języki mniejszościowe są chronione przepisami prawa?

Prawo do utrzymania i kultywowania języka jest jednym z podstawowych praw człowieka. Podkreśliły to w swoich orzeczeniach i dyrektywach ONZ, UNESCO, Rada Europy, Parlament Europejski, a wcześniej także Wspólnota Europejska.

Do najważniejszych międzynarodowych instrumentów prawnych chroniących prawa językowe mniejszości należą:

- ▶ artykuł 2 **Powszechnej deklaracji praw człowieka ONZ** (*Universal Declaration of Human Rights*),
- ▶ artykuł 27 **Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych ONZ** (*International Covenant on Civil and Political Rights*),
- ▶ artykuły 17, 29, 30 i 40 **Konwencji ONZ o prawach dziecka** (*Convention on the Rights of the Child*),
- ▶ artykuły 13, 14 i 16 **Deklaracji praw ludów tubylczych ONZ** (*United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*),

- ▶ **Deklaracja ONZ w sprawie osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych** (*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*),
- ▶ **Powszechna deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej** (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*),
- ▶ **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (*The Convention for the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*),
- ▶ artykuły 5, 6 i 14 **Europejskiej konwencji praw człowieka** (*European Convention on Human Rights*),
- ▶ artykuł 19 i artykuł E w części V **Europejskiej Karty Społecznej** (*European Social Charter*),
- ▶ artykuły 1–14 **Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych** (*European Charter for Regional or Minority Languages*).

W dyrektywie Rady Europy w sprawie kształcenia dzieci pracowników migrujących (77/486/EEC z 25 lipca 1977 r.), która obowiązuje obecnie na terenie całej Unii Europejskiej i stanowi podstawę wielu późniejszych dyrektyw, czytamy ponadto, że kraje członkowskie powinny nie tylko podejmować działania ułatwiające dzieciom emigrantów przyswojenie języka kraju zamieszkania, ale również wspierać naukę ich języków dziedzicznych.

Zakończenie

Wychowywanie dziecka dwujęzycznego wiąże się z różnymi poświęceniami. Nie jest to zadanie łatwe. Stanie się jednak łatwiejsze, jeśli Twoje dziecko od początku dorastać będzie ze świadomością, że każdy z języków, którymi się posługuje, jest jednakowo szanowany i równie cenny, i jeśli Twoje dążenia będą dodatkowo wspierane przez środowisko, przedszkole albo szkołę.

Spośród wielu korzyści, jakie dwujęzyczność może zapewnić Twojemu dziecku, jedna wyróżnia się szczególnie: unikalna więź emocjonalna, która tworzy się między Wami dzięki temu właśnie, że przekazując dziecku swój język ojczysty, otwierasz mu drzwi do swojego świata.

Kiedy rodzice nie są w stanie porozumieć się z dziećmi, nie mogą w łatwy sposób przekazać im swoich wartości, przekonań, zapatrywań i życiowej mądrości, która pomaga im radzić sobie w życiu. Nie mogą nauczyć ich znaczenia pracy, odpowiedzialności i tego, jak ważna jest moralność w świecie z tak wieloma możliwościami

wyboru, a z tak nielicznymi drogowskazami. Rozmowa to niezastąpiony łącznik pomiędzy rodzicem i dzieckiem (...). Bez niej rodziny tracą tę intymną więź, która płynie z faktu dzielenia się przekonaniem i opiniami.

L.W. Fillmore

Tylko przez język, w którym dorastał, w którym poznawał świat, w którym się uczył i w którym myśli, człowiek może się w pełni wyrazić – i tylko przez ten język można człowieka w pełni zrozumieć. O tym, jak bardzo brakuje owego wspólnego języka w relacji dziecko–rodzic, opowie każdy, kto nie potrafi mówić w ojczystym języku swojego rodzica. Nie popełnij tego błędu. **Podaruj dziecku swój język ojczysty.**

Dodatkowe informacje i bibliografia

Polskie serwisy internetowe poświęcone zagadnieniom dwujęzyczności:

- ▶ <http://dwujezycznosc.info>
- ▶ <http://www.dobrapolskaskola.com>
- ▶ <http://www.podarujdzieckujezyk.org>

Poradniki w języku polskim:

- ▶ Zechenter, K. (red.): *Po polsku na Wyspach. Poradnik dla rodziców dzieci dwujęzycznych*. Londyn: PUNO, 2015.
(Dostępny pod adresem http://puno.edu.pl/wp-content/uploads/2017/03/Po_polsku_na_Wyspach.pdf).
- ▶ Zurer Pearson, B.: *Jak wychować dziecko dwujęzyczne. Poradnik dla rodziców (i nie tylko)*. Poznań: Media Rodzina, 2013.

W Internecie znaleźć można również sporo blogów prowadzonych przez polskich rodziców dzieci wielojęzycznych.

Angielskie serwisy internetowe poświęcone zagadnieniom dwujęzyczności:

- ▶ www.bilingualfamilynewsletter.com
- ▶ www.bilingualism-matters.ppls.ed.ac.uk
- ▶ www.multilingualliving.com

Bibliografia cennych pozycji książkowych w języku angielskim:

- ▶ www.bilingualism-matters.ppls.ed.ac.uk/resources/academic/

Przy wielu uniwersytetach na całym świecie działają **ośrodki badań dwujęzyczności**, które często oferują materiały informacyjne i organizują warsztaty dla rodziców. Największą z takich sieci jest Bilingualism Matters z oddziałem głównym w Edynburgu (Szkocja) oraz filiami przy uniwersytetach w wielu krajach Europy i w USA (pełna lista dostępna na stronie www.bilingualism-matters.ppls.ed.ac.uk/branch-network/).

W Polsce takim ośrodkiem jest Laboratorium Psychologii Języka i Dwujęzyczności, działające przy Instytucie Psychologii UJ (<http://langusta.edu.pl>).

Główne materiały anglojęzyczne wykorzystane podczas prac nad niniejszym poradnikiem:

- ▶ Baker, C.: *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*. Bristol: Multilingualism Matters, 2007.
- ▶ Grosjean, F.: *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010.
- ▶ Harding, E., Riley, P.: *The Bilingual Family: A Handbook for Parents*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

- ▶ Tokuhamma-Espinosa, T.: *Raising Multilingual Children: Foreign Language Acquisition and Children*. Westport, CT: Praeger Publishers, 2000.
- ▶ Wang, X.: *Growing up with Three Languages: Birth to Eleven*. New York: Multilingualism Matters, 2008.
- ▶ Wang, X.: *Learning to Read and Write in the Multilingual Family*. Bristol: Multilingualism Matters, 2008.
- ▶ Zurer Pearson, B.: *Raising a Bilingual Child*. New York: Random House, 2008.

Poradnik „Dwujęzyczność w pytaniach i odpowiedziach” jest częścią kampanii „Podaruj dziecku swój język ojczysty”, prowadzonej przez organizację APPLA od 2014 i wspieranej przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP.

APPLA

Association for the Promotion of Polish Language Abroad

Association for the Promotion of Polish Language Abroad (APPLA, Stowarzyszenie Promocji Języka Polskiego za Granicą) jest organizacją non-profit o zasięgu międzynarodowym, z siedzibą w Edynburgu. APPLA powołana została w celu promowania języka polskiego poza granicami Polski oraz wspierania nauczania języka polskiego jako dziedziczonego i jako obcego.

www.appla.org
info@appla.org

tożsamość więź
szanse intelekt
rodzina mózg
rozwój korzyści przygoda
język
wielojęzyczność
dwujęzyczność
kultura
emocje

Więcej informacji i materiały wideo:

www.podarujdzieckujezyk.org

Publikacja finansowana z funduszy polonijnych
Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej

Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Departament Współpracy z Polonią
i Polakami za Granicą